

УДК 371.13:17.022.1

DOI: 10.36550/2415-7988-2025-1-221-245-248

НЕБОРАК Катерина –

аспірант спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки

Центральноукраїнського державного

університету імені Володимира Винниченка

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-2614-0358>e-mail: buzket21@gmail.com

РОЗВИТОК МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІСТОРІЇ У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ОСВІТНІХ СТАНДАРТІВ

У статті розкрито теоретичні, методологічні та емпіричні основи розвитку морально-етичних компетентностей майбутнього вчителя історії в контексті європейських освітніх стандартів. Обґрунтовано, що сучасна парадигма педагогічної освіти в Європейському Союзі базується на гуманістичних цінностях, академічній доброчесності та моральній відповідальності педагога як носія соціальної довіри. Встановлено, що морально-етичні компетентності є інтегративною складовою професійної компетентності вчителя історії, яка забезпечує його здатність до етичного мислення, рефлексії, прийняття рішень у морально складних ситуаціях та виховання у здобувачів освіти ціннісного ставлення до історичної правди.

Метою дослідження є виявлення педагогічних умов і європейських практик, які сприяють формуванню морально-етичних компетентностей майбутніх учителів історії, а також визначення напрямів адаптації української системи педагогічної освіти до вимог Європейської рамки кваліфікацій (EQF), стандартів забезпечення якості освіти ESG та системи ECTS.

У ході порівняльного аналізу визначено особливості формування етичних компетентностей у системах педагогічної освіти Фінляндії, Великої Британії, Німеччини та Польщі. Зокрема, у фінській моделі підготовки вчителів підкреслюється етична автономія педагога як морального професіонала; у британській – регламентована поведінка відповідно до Стандартів учительської професії; у німецькій – структуроване навчання етичних компетентностей через обов'язкові курси; у польській – поєднання етичної рефлексії з вимогами національної кваліфікаційної рамки.

Проаналізовано українське нормативно-правове поле (Закони України «Про освіту», «Про фахову передвищу освіту», Національна рамка кваліфікацій) та встановлено суперечність між задекларованими вимогами до етичної поведінки педагогів і недостатньою конкретизацією цих положень у навчальних програмах.

Наукова новизна дослідження полягає у розробленні авторської моделі розвитку морально-етичних компетентностей майбутнього вчителя історії, яка включає три взаємопов'язані блоки: освітньо-дослідницький (участь у наукових гуртках, експедиціях, музейних практиках), соціально-громадянський (волонтерство, студентське самоврядування, проєкти пам'яті) та культурно-ціннісний (дискусії, культурно-мистецькі заходи, рефлексія моральних дилем).

Ключові слова: морально-етичні компетентності, вчитель історії, професійна етика, педагогічна освіта, європейські освітні стандарти, ECTS, ESG, EQF, академічна доброчесність.

NEBORAK Kateryna –

postgraduate student in the specialty

011 Educational and pedagogical sciences of the

Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-2614-0358>e-mail: buzket21@gmail.com

DEVELOPMENT OF MORAL AND ETHICAL COMPETENCIES OF FUTURE HISTORY TEACHERS IN THE CONTEXT OF EUROPEAN EDUCATIONAL STANDARDS

The article reveals the theoretical, methodological, and empirical foundations for developing the moral and ethical competencies of future history teachers within the context of European educational standards. It substantiates that the modern paradigm of teacher education in the European Union is grounded in humanistic values, academic integrity, and the teacher's moral responsibility as a bearer of social trust. It is established that moral and ethical competencies constitute an integrative component of a history teacher's professional competence, ensuring the ability to engage in ethical reasoning, reflection, and decision-making in morally complex situations, as well as to cultivate in learners a value-based attitude toward historical truth.

The purpose of the study is to identify pedagogical conditions and European practices that contribute to the formation of moral and ethical competencies in future history teachers, and to determine the directions for adapting the Ukrainian system of teacher education to the requirements of the European Qualifications Framework (EQF), the European Standards and Guidelines for Quality Assurance in Higher Education (ESG), and the European Credit Transfer and Accumulation System (ECTS).

Through comparative analysis, the article outlines the specific features of ethical competency formation in the teacher education systems of Finland, the United Kingdom, Germany, and Poland. In particular, the Finnish model emphasizes the ethical autonomy of the teacher as a moral professional; the British model regulates professional behavior according to the Teacher Standards; the German model incorporates structured ethical training through mandatory courses; and the Polish model combines ethical reflection with the requirements of the National Qualifications Framework.

An analysis of the Ukrainian legal and regulatory framework (the Laws of Ukraine On Education and On Professional Pre-Tertiary Education, and the National Qualifications Framework) reveals a contradiction between the declared requirements for teachers' ethical behavior and the insufficient specification of these provisions in curricula and training programs.

The scientific novelty of the research lies in the development of the author's model for fostering moral and ethical competencies in future history teachers, which comprises three interrelated components: the educational-research block (participation in scientific circles, field expeditions, and museum practices), the socio-civic block (volunteering, student self-governance, and memory projects), and the cultural-value block (discussions, cultural-artistic events, and reflection on moral dilemmas).

Key words: moral and ethical competencies, history teacher, professional ethics, teacher education, European educational standards, ECTS, ESG, EQF, academic integrity.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Проблема розвитку морально-етичних компетентностей педагогів набуває особливого значення в умовах глибоких трансформацій українського суспільства, військових викликів, відновлення довіри до соціальних інституцій і розбудови демократичних цінностей. Вчитель історії у цьому контексті має не лише передавати знання про минуле, а й бути моральним взірцем, формувати у здобувачів освіти почуття відповідальності, патріотизму, поваги до прав людини та історичної правди. Саме тому формування морально-етичних засад професійної діяльності педагога-гуманітарія є однією з центральних педагогічних проблем сучасності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Закон України «Про освіту» та Національна рамка кваліфікацій [2; 4] визначають морально-етичну культуру як одну з наскрізних компетентностей сучасного педагога. У цих документах наголошено на принципах поваги до гідності людини, академічної доброчесності, рівності та інклюзивності освітнього середовища. Проте, як зазначають сучасні українські дослідники С. Скакун [6, с. 35–38], К. Івашко [5, с. 42–47], реальне впровадження цих положень у зміст педагогічної освіти залишається неповним і потребує методичного забезпечення.

Міжнародні документи – *Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG, 2015)* та *European Qualifications Framework (EQF, 2018)* – визначають моральну автономію, етичну відповідальність і громадянську свідомість як обов'язкові результати навчання педагогів [9; 10]. Саме вони слугують нормативним орієнтиром для гармонізації української освіти з європейським простором. У наукових дослідженнях українських авторів О. Сухомлинська [7, с. 145–152], С. Гончаренко [2, с. 83–90], С. Скакун [6, с. 75–80] обґрунтовано, що моральна культура вчителя є основою його педагогічної майстерності та професійної ідентичності.

Сучасна педагогічна освіта спрямована не лише на формування професійних знань та умінь, а й на виховання у майбутнього вчителя високої моральної культури. Поведінка вчителя часто слугує зразком для наслідування здобувачами освіти і відіграє вирішальну роль у формуванні їхньої світоглядної і ціннісної основи. У цьому контексті історики як учителі є особливо відповідальною ланкою: вони передають учням знання про суспільство та цінності, через що повинні самі демонструвати гуманістичні принципи і толерантність [8, с. 115–118]. Наприклад, в освітній практиці Фінляндії історично освіту розглядали як засіб формування «еталонних громадян» з високими моральними стандартами [12, с. 523–526;]. У Національній рамці кваліфікацій України зазначено, що компетентності випускників поєднують знання і вміння з особистісними та морально-етичними якостями [4]. Таким чином, актуальність дослідження полягає в необхідності оцінити та порівняти підходи до розвитку морально-етичних компетентностей педагогів, аби адаптувати українську систему

підготовки вчителів історії до європейських стандартів [15; 16; 23].

Підходи до формування морально-етичних компетентностей у системах вищої педагогічної освіти ЄС.

Фінляндія: фінські вчителі вважаються моральними професіоналами з високим громадським статусом. У Фінляндії традиційно вважалося, що школа формує «модельного громадянина», який підвищує моральну свідомість населення. Освіта при цьому спирається на педагогіку, спрямовану на виховання старанності, характеру і любові до батьківщини. Сучасна фінська система підготовки вчителів, яка є досліджуваною і автономною, також наголошує на розвитку емпатії, турботи та громадянської відповідальності (етичний кодекс фінських учителів) [12, с. 523–526].

Велика Британія: у Великій Британії роль моральних якостей закріплена в офіційних Стандартах професії вчителя. Згідно з цими стандартами, вчитель «повинен діяти чесно й з гідністю» та підтримувати «високі стандарти етики і поведінки». Зокрема, від педагогів очікується повага до учнів та колег, доброчесність, дотримання фундаментальних цінностей (демократії, верховенства права, свободи) і невтручання власних переконань у навчальний процес [18, с. 75–92]. У початковій підготовці вчителів Британії (програми PGCE та PGDE) активно інтегруються соціальні цінності та демократія, а також обговорюються етичні дилеми, пов'язані з викладанням (відповідно до педагогічних та фахових стандартів) [19, с. 170–178].

Німеччина: у Німеччині формування етичних компетентностей є складовою професійних програм підготовки вчителів. Наприклад, у Тюбінгенському університеті у рамках обов'язкової освітніх наук студентів включено курс «Етичні компетентності у професії вчителя», який передбачає рефлексію цінностей і норм, що визначають учительську практику [16, с. 63–67]. Тематичні блоки курсу охоплюють обґрунтування педагогічних рішень з погляду етики, аналіз питань справедливості, інклюзії, відповідальності, а також фахових питань (наприклад, гендеру, стійкості) з точки зору етичної рефлексії. Таким чином, німецькі майбутні вчителі навчаються усвідомлювати свою суспільну роль і особистісну відповідальність у педагогічній діяльності [17, с. 91–112].

Польща: польська система підготовки вчителів підкреслює важливість етичної рефлексії. Важливою є позиція, що вища освіта вчителя повинна сприяти формуванню етичних настанов та навичок морального вибору. Зокрема, при підготовці спеціалістів з педагогіки підкреслюється, що «формування етичних диспозицій... є умовою здатності до професійної рефлексії» [15, с. 260–265]. Крім того, офіційні стандарти підготовки вчителів у Польщі прямо включають морально-етичні норми: випускники мають уміти керуватися «універсальними етичними принципами та нормами в професійній діяльності, поважаючи гідність кожної людини». Тобто польський підхід

поєднує нормативне закріплення етики та розвиток рефлексивних здібностей.

В Україні етичні аспекти педагогічної професії закріплені в низці нормативних документів. Закон України «Про освіту» [2, с. 38] передбачає, що педагогічні працівники зобов'язані «поважати гідність, права, свободи і законні інтереси всіх учасників освітнього процесу». Аналогічні положення містить Закон «Про фахову передвищу освіту» [3] щодо обов'язків викладачів. Однак практика підготовки вчителів часто реалізує морально-етичні цінності лише опосередковано. Як зазначено в українській педагогічній літературі, нормативні аспекти етичної компетентності педагога зазвичай розглядаються «лише побічно» [6, с. 95–100]. Тобто, незважаючи на наявність законодавчих вимог, у навчальних планах освітніх програм формальні предмети з педагогічної етики або моральної культури можуть бути відсутніми чи недостатньо обґрунтованими. Основні компоненти етичної компетентності вчителя – гуманізм, справедливність, порядність, толерантність, здатність приймати зважені рішення в морально складних ситуаціях – зазвичай інтегруються у загальні педагогічні дисципліни. Водночас підкреслюється, що саме поведінка педагога є важливим елементом моделі для учнів. Отже, на законодавчому рівні в Україні закріплені високі вимоги до етичної поведінки вчителів, але їх реалізація в підготовці істориків часто потребує посилення та конкретизації [8, с. 112–118].

Європейські освітні стандарти акцентують компетентнісний підхід, в якому повага до етичних і соціальних цінностей інтегрована в навчальні результати. Зокрема, використання ECTS (Європейської системи переведення кредитів) стимулює прозорість навчальних програм і укріплення кроскультурних цінностей (свободи, відповідальності, рівності). Стандарти ESG (Standard and Guidelines for Quality Assurance) вищої освіти визначають якісні критерії, серед яких – суспільна відповідальність університету, залучення студентів та забезпечення толерантного середовища [9; 10; 22; 23]. Європейська рамка кваліфікацій (EQF) задає дескриптори компетентностей, де підкреслено автономність та відповідальність фахівця. Наприклад, в польському стандарті підготовки вчителів у категорії соціальних компетенцій наголошено, що випускник має вміти «керуватися універсальними етичними принципами і нормами в професійній діяльності, поважаючи кожну людину». Аналогічно, Національна рамка кваліфікацій України включає у компетентнісну модель особистісні якості та морально-етичні цінності [4]. Отже, євростандарти стимулюють врахування в підготовці вчителів історії аспектів етики та громадянських цінностей – і саме це потребує відображення у програмах українських вишів.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Підготовка майбутніх учителів історії в Україні потребує системного посилення морально-етичної складової. Доцільно запровадити окремі курси або модулі з педагогічної етики та моральної культури, оновити державні стандарти з чітким акцентом на формування етичних компе-

тентностей. Важливо використовувати європейський досвід (Університет Гельсінкі, UCL IOE, Варшавський університет) у застосуванні кейс-методів, рольових ігор та рефлексивних практик.

Перспективними є напрями подальших досліджень, пов'язані з інтеграцією інструментів ECTS, ESG, EQF у зміст етичної підготовки, розширенням міжнародної співпраці між українськими та європейськими ЗВО, а також із розробленням моделі оцінювання сформованості морально-етичних компетентностей майбутніх учителів історії.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Гончаренко, С. У. Педагогічна етика в системі професійної культури вчителя. Вінниця: Планер. 2018. 248 с.
2. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 38–39. 380 с.
3. Закон України «Про фахову передвищу освіту» від 06.06.2019 № 2745-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2019. № 32. 232 с.
4. Національна рамка кваліфікацій України. Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011. № 1341 (у редакції від 2020 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF>
5. Івашко К. В. Формування моральної культури у майбутніх учителів початкових класів засобами ІКТ. Львів: ЛДУБЖД. 2023. 194 с. URL: https://sci.ldubgd.edu.ua/bitstream/123456789/15711/1/Дисертація_Івашко_К.В..pdf
6. Скакун С. О. Формування морально-етичної культури майбутніх педагогів у процесі професійної підготовки. Вінниця: ВДПУ ім. М. Коцюбинського. 2024. 201 с. URL: <https://dspace.vspu.edu.ua/bitstream/c0e61d42-f7b5-4f75-a557-8d02a33fee04/download>
7. Сухомлинська О. В. Моральна культура особистості: педагогічний аспект. К.: Педагогічна думка 2019. 276 с.
8. Лавріненко О. І. Морально-етичні цінності як основа педагогічної майстерності вчителя гуманітарного профілю. *Педагогічний альманах*. 2022. № 48. С.112–118.
9. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG). Brussels: ENQA. 2015. 33 p. URL: <https://enqa.eu/index.php/esg/>
10. European Qualifications Framework for Lifelong Learning (EQF). Luxembourg: Publications Office of the EU. 2018. 50 p. ISBN 978-92-79-86572-6.
11. Teacher Standards: Guidance for School Leaders, Staff and Governing Bodies. London: Department for Education. UK. 2013. 17 p.
12. Tirri K. Teacher Education in Finland: A Review of a Changing Landscape. *Journal of Education for Teaching*. 2010. 36(4). Pp. 521–531. DOI: <https://doi.org/10.1080/02607476.2010.513844>
13. Niemi. H., & Lavonen. J. *Teacher Professionalism and Ethics in Finland*. In: *Finnish Innovations and Technologies in Schools*. Springer. Cham. 2020. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-27728-5_2
14. Biesta G. *The Beautiful Risk of Education*. London: Routledge. 2015. 154 p.
15. Krzywosz-Rynkiewicz, B., & Zalewska, A. *Moral education in the Polish teacher training system*. Ethics and Education. 2018. 13(2). Pp. 254–268. DOI: <https://doi.org/10.1080/17449642.2018.1472991>
16. Lang-Wojtasik, G. Ethical Competencies in Teacher Education: The German Perspective. In: *International Dialogues on Education*. 2019. 6(1). Pp. 62–77.

17. Oser F., & Althof W. Moral Competence: A Construct for Teacher Education. In: *The Moral Dimensions of Teaching*. New York: Routledge. 2014. Pp. 91–112.
18. Campbell E. Teaching Ethically: Professionalism, Ethics and the Moral Work of Teachers. London: Routledge. 2019. 212 p.
19. Halstead J. M., & Taylor M. J. (2000). Learning and Teaching about Values: A Review of Recent Research. *Cambridge Journal of Education*. 2000. 30(2). Pp. 169–202.
20. Pantic N., & Wubbels T. Teacher Competence as a Basis for Teacher Education – Views of Serbian Teachers and Teacher Educators. *Teaching and Teacher Education*. 2010. 26(3). Pp. 694–703.
21. Tymosh Y. Moral and Ethical Responsibility of Student Youth in the Educational Process. *Young Scientist*. 2017. 5(45). Pp. 70–75. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/5/19.pdf>
22. OECD (2021). Teachers and School Leaders as Valued Professionals: PISA 2018 Results (Volume VI). Paris: OECD Publishing. 2021. DOI: <https://doi.org/10.1787/19cf08df-en>
23. UNESCO. Reimagining Teacher Education for the 21st Century: Global Report. Paris: UNESCO. 2023. 76 p.

REFERENCES

1. Honcharenko, S. U. (2018). Pedagogichna etyka v systemi profesiinoi kultury vchytelia. [Pedagogical ethics in the system of professional culture of a teacher]. Vinnytsia: Planer. 248 s. [in Ukrainian]
2. Zakon Ukrainy «Pro osvitu» vid 05.09.2017 № 2145-VIII. (2017). [Law of Ukraine "On Education" dated 05.09.2017 No. 2145-VIII]. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. № 38–39. 380 s. [in Ukrainian]
3. Zakon Ukrainy «Pro fakhovu peredvyshchu osvitu» vid 06.06.2019 № 2745-VIII. (2019). [Law of Ukraine "On Professional Pre-Higher Education" dated 06.06.2019 No. 2745-VIII]. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. № 32. 232 s. [in Ukrainian]
4. Natsionalna ramka kvalifikatsii Ukrainy. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 23.11.2011 № 1341 (u redaktsii vid 2020 r.). [National Qualifications Framework of Ukraine. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 23.11.2011 No. 1341 (as amended in 2020).] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF> [in Ukrainian]
5. Ivashko, K. V. (2023). Formuvannia moralnoi kultury u maibutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv zasobamy IKT. Lviv: LDUBZhD. 194 s. URL: https://sci.ldubgd.edu.ua/bitstream/123456789/15711/1/Dyseratsiia_Ivashko_K.V..pdf [in Ukrainian]
6. Skakun, S. O. (2024). Formuvannia moralno-etychnoi kultury maibutnikh pedahohiv u protsesi profesiinoi pidhotovky. [Formation of moral and ethical culture of future teachers in the process of professional training]. Vinnytsia: VDPU im. M. Kotsiubynskoho. 201 s. URL: <https://dspace.vspu.edu.ua/bitstreams/c0e61d42-f7b5-4f75-a557-8d02a33fee04/download> [in Ukrainian]
7. Sukhomlynska, O. V. (2019). Moralna kultura osobystosti: pedahohichniy aspekt. Moral culture of the individual: pedagogical aspect. K.: Pedahohichna dumka. 276 s. [in Ukrainian]
8. Lavrinenko, O. I. (2022). Moralno-etychni tsinnosti yak osnova pedahohichnoi maisternosti vchytelia humanitarnoho profilu. [Moral and ethical values as the basis of pedagogical skills of a humanitarian teacher]. Pedahohichniy almanakh. № 48. S. 112–118. [in Ukrainian]
9. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG). (2015). Brussels: ENQA. 33 p. URL: <https://enqa.eu/index.php/esg/> [in English]
10. European Qualifications Framework for Lifelong Learning (EQF). (2018). Luxembourg: Publications Office of the EU. 50 p. [in English]

11. Teacher Standards: Guidance for School Leaders, Staff and Governing Bodies. (2013). London: Department for Education. UK. 17 p. [in English]
12. Tirri, K. (2010). Teacher Education in Finland: A Review of a Changing Landscape. *Journal of Education for Teaching*. 36(4). Pp. 521–531. DOI: <https://doi.org/10.1080/02607476.2010.513844> [in English]
13. Niemi, H., & Lavonen, J. (2020). Teacher Professionalism and Ethics in Finland. In: *Finnish Innovations and Technologies in Schools*. Springer. Cham. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-27728-5_2 [in English]
14. Biesta, G. (2015). The Beautiful Risk of Education. London: Routledge. 154 p. [in English]
15. Krzywosz-Rynkiewicz, B., & Zalewska, A. (2018). Moral education in the Polish teacher training system. *Ethics and Education*. 13(2). Pp. 254–268. DOI: <https://doi.org/10.1080/17449642.2018.1472991> [in English]
16. Lang-Wojtasik, G. (2019). Ethical Competencies in Teacher Education: The German Perspective. In: *International Dialogues on Education*. 6(1). Pp. 62–77. [in English]
17. Oser, F., & Althof, W. (2014). Moral Competence: A Construct for Teacher Education. In: *The Moral Dimensions of Teaching*. New York: Routledge. Pp. 91–112. [in English]
18. Campbell, E. (2019). Teaching Ethically: Professionalism, Ethics and the Moral Work of Teachers. London: Routledge. 212 p. [in English]
19. Halstead, J. M., & Taylor, M. J. (2000). Learning and Teaching about Values: A Review of Recent Research. *Cambridge Journal of Education*. 30(2). Pp. 169–202. [in English]
20. Pantic, N., & Wubbels, T. (2010). Teacher Competence as a Basis for Teacher Education – Views of Serbian Teachers and Teacher Educators. *Teaching and Teacher Education*. 26(3). Pp. 694–703. [in English]
21. Tymosh, Y. (2017). Moral and Ethical Responsibility of Student Youth in the Educational Process. *Young Scientist*. 5(45). Pp. 70–75. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/5/19.pdf> [in English]
22. OECD (2021). Teachers and School Leaders as Valued Professionals: PISA 2018 Results (Volume VI). Paris: OECD Publishing. DOI: <https://doi.org/10.1787/19cf08df-en> [in English]
23. UNESCO. (2023). Reimagining Teacher Education for the 21st Century: Global Report. Paris: UNESCO. 76 p. [in English]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

НЕБОРАК Катерина – аспірант спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.
Наукові інтереси: розвиток морально-етичної культури майбутніх учителів історії в освіті.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

NEBORAK Kateryna – postgraduate student in the specialty 011 Educational and pedagogical sciences of the Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University.

Scientific interests: development of moral and ethical culture of future history teachers in the educational environment of a higher education institution.

Стаття надійшла до редакції 07.10.2025 р.

Стаття прийнята до друку 17.10.2025 р.